

Smerige mensen waren het, maar wel met prachtige lichamen. De Romeinse schrijver Tacitus vertelt prachtig over 'onze' landen. Ook al had de Betuwe nooit bossen, en de Waddenzee geen fjorden.

MARC JANSSENS BEELD WIKICOMMONS

Barbaren met huwelijkstrouw

Nog altijd kijkt de Romeinse veldheer Corbulo (eerste eeuw na Christus) fier uit over Voorburg, dat in de Romeinse tijd Forum Hadriani heette. Gezeten op zijn paard lijkt hij zijn troepen te inspecteren. Een kilometer van het standbeeld vandaan is zijn kanaal nog te vinden. Het water 'ter afsnijding van een onzeker stuk oceaan', zoals de Romeinse auteur Tacitus schrijft, valt bij Voorburg min of meer samen met de huidige Vliet, die van Leiden naar Delft stroomt. Verderop is de loop van het kanaal van Corbulo onzeker, maar bij Voorburg kun je nog steeds op Romeins water varen, erin zwemmen of – als de winter meezit – erop schaatsen.

Nederland is vol Romeinse geschiedenis. Ooit viel de noordgrens, de zogeheten limes, van het machtige rijk samen met de Rijn, hoewel de Romeinen zich ook wel ten noorden en ten oosten ervan hebben begeven. Een van de belangrijkste auteurs die ons over de Romeinen in 'de Lage Landen' vertelt, is Publius Cornelius Tacitus (56-117). Daarbij geeft hij ook een boeiend inkijkje in het leven van de Germanen, het volk dat de streken in noordwest Europa (onder andere delen van het huidige Nederland en Duitsland) bewoonden. 'Germaanse stammen leven niet in steden, dat is algemeen bekend, ze kunnen niet eens tegen aaneengebouwde huizen', schrijft Tacitus onopgesmukt in de vertaling van Vincent Hunnink. En: 'Binnenshuis lopen de kinderen er overal naakt en vuil bij. Zo krijgen ze de ledematen, de lichamen die wij zo bewonderen. Een moeder geeft haar eigen kinderen de borst, dat wordt niet uitbesteed aan slavinnetten of voedsters. Geen vertroeteling: meester of slaaf, dat is niet te zien.'

links: De Germaan Arminius neemt afscheid van zijn vrouw Thusnelda (1884). Rechts: De Germaanse troepen van Arminius wisten de Romeinen in 9 na Chr. verpletterend te verslaan (schilderij uit 1909).

fjorden aan de Waddenzee

Tacitus staat vooral bekend als historicus, maar dat beeld moeten we volgens classicus Jona Lendering loslaten, schrijft hij in de inleiding van *In moerassen & donkere wouden. De Romeinen in Germanië*. Want wat wij van een historicus verwachten – gedegen bronnenonderzoek, juiste weergave van jaartallen, zorgvuldige feitenvermelding – dat ontbreekt bij Tacitus. Zo tekent hij de Waddenzee als een soort fjordengebied met rotsen, plaatst hij bergen in wat nu het noorden van Duitsland is, en beschrijft hij de Betuwe, genoemd naar de verblijfplaats van de Batavieren, als een bebost

Wie zou Azië of Afrika willen verlaten en naar Germanië gaan?

gebied wat het tot op vandaag niet is. Ook bij het kanaal van Corbulo gaat Tacitus volgens Lendering de mist in. De Romein dateert de aanleg ervan in 47 na Chr., terwijl jaarringenonderzoek heeft aangetoond dat die enkele jaren later moet hebben plaatsgevonden. En zelfs de beroemde veldslag in het Duitse Teutoburgerwoud, waar de Germanen in 9 na Chr. de Romeinen een fikse nederlaag bezorgden, zou niet in een woud maar in een smalle doorgang tussen een moeras en een heuvelrug hebben plaatsgevonden. Tacitus verandert namelijk het Latijnse woord 'saltus' uit een verslag van Plinius de Oudere dat 'woud' of 'engte' kan betekenen, in 'silva' dat enkel 'woud' betekent en heeft daarmee voor eeuwen de geschiedschrijving bepaald.

Waarom gaat Tacitus zo lichtzinnig met allerlei feiten om? Volgens Lendering is dat eenvoudig: het was niet zijn bedoeling om precieze feiten te verstrekken. Hij wilde een beeld van Germanië creëren dat tegenovergesteld was aan de Romeinse wereld. Waar de Romeinen staan voor een beschaaft en ontwikkeld volk, dat in steden woont en brood eet, schetst Tacitus de Germanen

als woeste en barbaarse mensen die in donkere bossen en moerasachtige gebieden wonen, geen benul hebben van orde, recht en eigendom en elkaars vee daarom stelen om toch wat te kunnen eten. 'Tacitus' Germanië is een anti-landschap, een distopie', schrijft Lendering. De schrijver wilde zijn lezers een boodschap meegeven. 'Omdat Grieken en Romeinen waren gewend aan vrede, neigden ze naar decadentie, terwijl de Germanen altijd bereid waren ten strijde te trekken en dus getrainde krijgers waren', aldus Lendering. Het is een interessante stelling die Lendering bij alle bronnen uit de oudheid toepast: geloof de auteurs niet bij voorbaat op hun blauwe ogen maar check alle beweringen met archeologisch onderzoek en ander bronnenmateriaal en wees je er vooral van bewust dat de schrijvers met een specifieke bedoeling hun teksten schreven. In dit geval is het van belang te weten dat Tacitus niet alleen schrijver is maar ook politicus of liever bestuurder. In 97 wist hij zelfs op te klimmen tot het hoogste ambt in het Romeinse Rijk (met uitzondering van het keizerschap): dat van consul, nadat hij het eerder al tot pretor en senator had geschopt.

plompverloren

Moeten we alles wat Tacitus beschreven heeft dan maar met een korreltje zout nemen? Dat gaat voor Lendering ook te ver. Om bij het voorbeeld van het kanaal van Corbulo te blijven: de veldheer, voor wie Tacitus veel ontzag heeft, heeft het kanaal wel degelijk laten graven 'om de soldaten weer actief te krijgen' en om de schepen tussen Maas en Rijn niet over de onzekere Noordzee te laten varen, maar het jaartal was blijkaar verkeerd. Zo blijven veel feiten overeind, maar is de inkleuring vaak van Tacitus zelf. Die inkleuring is overigens wel heerlijk om te lezen en komt in de vertaling van Vincent Hunnink prachtig tot uiting. *In moerassen & donkere wouden* biedt teksten uit diverse geschriften van Tacitus, waarin hij het gebied in het noordwesten van Europa beschrijft. Het begint met delen uit Tacitus' beroemde boek *Germania*, 'Dossier Germanië' zoals Hunnink vertaalt, waarin Tacitus

allerlei kenmerken van de Germaanse stammen geeft. 'De Germanen zijn autochtoon, ben ik geneigd te geloven', zo schrijft hij enigszins plompverloren, maar geeft daar wel een argumentatie bij. Migranten kwamen vroeger altijd over zee, maar deze zee is te woest om te bevaren, zodat de Germanen niet met andere volken in contact kwamen. 'Nog afgezien van het gevaar van de ruige en onbekende zee: wie zou Azië of Afrika willen verlaten en naar Germanië gaan met dat woeste landschap, ruwe klimaat en treurige inrichting en aanblik? Of het moet je vaderland zijn.'

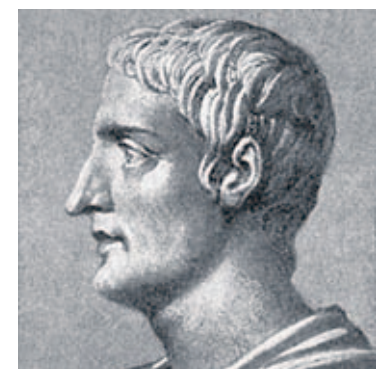
flirten

Nee, dat duistere, zompige noordwesten, daar moet je niet zijn. Maar geheel negatief is Tacitus ook weer niet over de barbaren in het noorderland. 'Strikte huwelijksmoraal bij hen, niettemin, niets in hun normen en waarden valt meer te prijzen. Want ze zijn vrijwel de enige barbaren die zich tevredenstellen met één vrouw per man', luidt het in de adequate vertaling van Hunnink. Vaak kenmerkt zijn vertaling zich door een soort staccato-Nederlands dat het geheel vaart geeft, maar ook aansluit bij het lastige, compacte Latijn van Tacitus. De passage over de huwelijksmoraal is voor Lendering reden aan te geven dat Tacitus zijn tijdgenoten een spiegel wil voorhouden: 'De Germanen zijn monogaam en flirten niet. Anders dan in Rome, waar het strafrecht werd aangewend om huwelijkstrouw af te wenden.' Ook doodden de Germanen hun kinderen niet zoals bij de Romeinen voorkwam.

Naast 'Dossier Germanië' komen passages voor over de Germanen uit Tacitus' 'Annalen', zijn 'Historiën' en de 'Agricola', een biografie over zijn schoonvader, de veldheer Gnaeus Julius Agricola die Brittannië onder de Romeinse macht bracht. Het boek als geheel – een algemene inleiding, korte stukken commentaar voorafgaand aan de verschillende hoofdstukken en de vlotte vertaling – biedt een mooie blik op hoe er vanuit het centrum van het Romeinse Rijk over het uiterste noordwesten werd gedacht. En hoewel dat genie-tien is, is het niet zonder betekenis. Gedegen ken-

nis van Tacitus en de achtergrond van zijn werken, kunnen helpen tegen misbruik van zijn teksten, dat ook heeft plaatsgevonden. Zo zijn de nazi's in de Tweede Wereldoorlog aan de haal gegaan met Tacitus' woorden dat de Germanen 'een geheel eigen volk vormen, zuiver van ras, nergens mee te vergelijken'.

Tacitus lezen in de vertaling van Hunnink is een feest en biedt bijvoorbeeld aardige achtergrondinformatie over de vraag waarom de brug van de A50 tussen de knooppunten Ewijk en Valbrug over de Waal sinds 2011 de 'Tacitusbrug' heet. Een brug in dit gebied vormde het decor waar de Romeinse generaal Cerialis en de Bataafse leider Civilis elkaar voor vredesgesprekken ontmoetten. Maar wie weet hoe klassieke teksten in de loop der geschiedenis misbruikt zijn, beseft dat het lezen ervan ook niet geheel vrijblijvend is. ■

GESCHIEDENIS

Tacitus. In moerassen & donkere wouden.

De Romeinen in Germanië
VERTAALD DOOR VINCENT HUNNINK. INGELEID
EN TOEGELICHT DOOR JONA LENDERING. UITG.
ATHENAEUM-POLAK & VAN GENNEP.
AMSTERDAM 2015. 276 BLZ. € 19,99